

Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

Українська Академія Наук

Тілея
Науковий вісник

Збірник наукових праць

- Історичні науки
- Філософські науки
- Політичні науки

Випуск 43 (№ 1)

Київ – 2011

**Збірник засновано 2004 року
Вихід з друку – щомісячно**

**Фахове видання з філософських, політичних
та історичних наук, затверджено постановами президії ВАК України
№ 1-05/2 від 10 березня 2010 р. та № 1-05/3 від 14 квітня 2010 р.**

*Свідоцтво про державну реєстрацію (переєстрацію) друкованого засобу
масової інформації серія КВ № 16332 – 4804 ПР від 24 лютого 2010 р.*

Шеф-редактор: АНДРУЩЕНКО В. П.,

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент
Національної академії наук України, академік АПН України

Головний редактор: ВАШКЕВИЧ В. М.,

доктор філософських наук, професор, академік Української академії наук

Відповідальний секретар: КРИВОШЕЯ В. В.,

доктор історичних наук, академік Української академії наук

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

З історичних наук:

АНДРУСИШИН Б. І., доктор історичних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи України

ВОЙЦЕХІВСЬКА І. Н., доктор історичних наук, професор

ГОНЧАР Б. М., доктор історичних наук, професор

ДРОБОТ І. І., доктор історичних наук, професор

КОЛЕСНИК В. Ф., доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії наук України

КОТЛЯР Ю. В., доктор історичних наук, професор

МИХАЙЛЮК В. П., доктор історичних наук, професор

НЕСТУЛЯ О. О., доктор історичних наук, професор,
академік Української академії наук

СОЛДАТЕНКО В. Ф., доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії наук України

СУШКО О. О., доктор історичних наук, професор

МАКАРЧУК С. С., кандидат історичних наук, доцент

ФІРОВ П. Т., кандидат історичних наук, доцент

З філософських наук:

БЕХ В. П., доктор філософських наук, професор,
академік Української академії політичних наук

БОНДАРЕНКО О. В., доктор філософських наук, професор

ВОЛИНКА Г. І., доктор філософських наук, професор

ГАВЕЛЯ В. Л., доктор філософських наук, професор

КУЦЕПАЛ С.В., доктор філософських наук,
професор, академік Української академії наук
ЗАКОВИЧ М.М., доктор філософських наук, професор
МИХАЛЬЧЕНКО М.І., доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент Національної академії наук України,
академік Української академії політичних наук
ОНІПКО О.Ф., доктор технічних наук, академік Української академії наук
ХАЛАМЕНДИК В.Б., доктор філософських наук, доцент
АКОПЯН В.Г., кандидат філософських наук, академік Української академії наук
ХІМЧЕНКО О.Г., кандидат філософських наук, професор,
член-кореспондент Української академії наук

З політичних наук:

БАБКІНА О.В., доктор політичних наук, професор
БАЛАБАНОВ К.В., доктор політичних наук, професор
БІДЗЮРА І.П., доктор політичних наук, професор
ІВАНОВ М.С., доктор політичних наук, професор
КАРТУНОВ О.В., доктор політичних наук, професор,
академік Української академії політичних наук
КОТИГОРЕНКО В.О., доктор політичних наук, професор,
академік Української академії політичних наук
ОНИЩЕНКО І.Г., доктор політичних наук, професор
РИМАРЕНКО С.Ю., доктор політичних наук, професор
ШАПОВАЛ Ю.І., доктор історичних наук,
професор, академік Української академії політичних наук
ШКЛЯР Л.Є., доктор політичних наук, професор

Гілея: * науковий вісник. **Збірник наукових праць** / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2011. – Випуск 43. – 752 с.

Друкується за рішенням:

**Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(протокол № 5 від 23 грудня 2010 р.);
Президії ВГО Української Академії Наук
(протокол № 10-12-23 від 23 грудня 2010 р.)**

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

*Гілея — в стародавні часи територія лісової Скіфії між Борисфеном (Дніпром) і Гіпанісом (Південним Бугом). Рештки цієї «лісової квітки» залишилися до теперішнього часу на території Миколаївської та Херсонської областей. (Докладніше див.: Геродот. історія.IV.16-25).

© Редакційна колегія, 2011
© Автори статей, 2011
© Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2011
© ВГО Українська академія наук, 2011

ВІДДІЛЕННЯ РЕДАКЦІЇ

Збірника наукових праць «Гілея: науковий вісник»

ВІННИЦЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Інститут історії, етнології
і права Вінницького державного
педагогічного університету
імені М. Коцюбинського, м. Вінниця)
керівник **Степанчук Ю. С.**,
кандидат історичних наук
E-mail: iiep@inbox.ru

ДНІПРОПЕТРОВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Дніпропетровський національний
університет імені О. Гончара)
керівник **Вершина В. А.**, кандидат
філософських наук, доцент
E-mail: vivi_dp@mail.ru

ДОНЕЦЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Донецький національний
університет, м. Донецьк)
керівник **Андрієнко О. В.**,
кандидат філософських наук, доцент
E-mail: elena_andrienko8@mail.ru

ЗАПОРІЗЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Запорізький національний
технічний університет, м. Запоріжжя)
керівник **Смельяненко Є. О.**, кандидат
філософських наук, старший викладач
E-mail: gileya_zaporizhzhya@ukr.net

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Прикарпатський національний
університет імені Василя
Стефаника, м. Івано-Франківськ)
керівник **Дичковська Г. О.**,
кандидат філософських наук, доцент
E-mail: go_osmomysl@ukr.net

ЛУГАНСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Східноукраїнський національний
університет імені В. Даля, м. Луганськ)
керівник **Михайлюк В. П.**,
доктор історичних наук, професор
E-mail: vital_mih@ukr.net

ЛЬВІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Національний університет
«Львівська політехніка», м. Львів)
керівник **Карівець І. В.**,
кандидат філософських наук, доцент
E-mail: sacre@ukr.net

МАРІУПОЛЬСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Маріупольський державний
гуманітарний університет)
керівник **Дегтеренко А. М.**,
кандидат політичних наук, доцент
E-mail: degterenko777@ukr.net

МИКОЛАЇВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Південнослов'янський інститут Київського
славістичного університету, м. Миколаїв)
керівник **Хімченко О. Г.**, кандидат
філософських наук, професор,
член-кореспондент УАН; координатор
Макарчук С. С., кандидат
історичних наук, доцент
E-mail: Alex_x_5@ukr.net або
rvgreabis@farlep.mk.ua

ОДЕСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова)
керівник **Барвінска П. І.**, кандидат історичних
наук, доцент
E-mail: barwinskaja@ua.fm

ПОЛТАВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Полтавський факультет Національної
юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого)
керівник **Куцепал С. В.**,
доктор філософських наук, професор
E-mail: svkutsepal@rambler.ru

СЕВАСТОПОЛЬСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Севастопольський національний технічний
університет, м. Севастополь)
керівник **Фіров П. Т.**, кандидат
історичних наук, доцент
Тел.: 8 068 925 74 57

СИМФЕРОПОЛЬСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Кримський економічний
інститут Київського національного
економічного університету імені В. Гетьмана)
керівник **Попов О. Д.**,
кандидат історичних наук, доцент
E-mail: popalex79@mail.ru

УМАНСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, м. Умань)
керівник **Кривошея І. І.**,
кандидат історичних наук, доцент
E-mail: kii1969@mail.ru

ХАРКІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків) керівник **Владенова І. В.**, кандидат
філософських наук, доцент
E-mail: vladlenova@email.ua

ЧЕРНІГІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ

(Чернігівський педагогічний
університет імені Т.Г. Шевченка)
керівник **Горобець С. М.**, викладач
E-mail: olen-g@yandex.ru

Запрошуємо Вас відвідати наш сайт: www.gileya.org.ua

Див. також: Сайт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського:

www.nbuv.gov.ua/portal Розділ: *Наукова періодика України: журнали та збірники наукових праць*

Світоглядно-культурні чинники плюралізму методологічних стратегій соціальної роботи

Розглянуто філософські основи соціальної роботи у дискурсі проблеми архетипів, здійснено спробу аналізу архетипів світоустрою та світовідношення як світоглядно-культурних чинників різноманітності методологічних орієнтацій соціальної роботи.

Ключові слова: архетипи світоустрою, архетипи світовідношення, плюралізм, світоглядно-методологічна стратегія соціальної роботи

На початку третього тисячоліття перед людством постала проблема виживання в умовах планетарної кризи, адже ХХ ст. породило цілий ряд деструктивних явищ – війн, руйнування природи і культури. Нові реалії буття людини у світі спричинили ускладнення суспільних процесів, радикальну зміну способів людської життєдіяльності та зумовили потребу вироблення нових концептуальних підходів до їх вивчення і аналізу.

В Україні ситуація ускладнюється незавершеністю трансформації економічних, політичних, культурних відносин, яка розпочалась з розпадом СРСР і докорінним чином змінила структуру суспільства, суспільні стандарти, норми, стереотипи, ідеологію, цінності та духовні орієнтації. Це призвело до зростання суспільної невизначеності, незахищеності практично всіх соціальних груп, а відтак – до відчуження, зниження здатності людей до співпереживання. Загострилася потреба перегляду традиційних світоглядних конструктів світосприйняття, виникла необхідність філософського осмислення свого місця в сучасному мінливому світі, рефлексії над способами подолання соціальних проблем, породжених зміною усталених структур (економічних, політичних, соціокультурних).

Постмодерна деконструкція традиційного сприйняття соціальної роботи, загостривши при цьому потребу відповідного аналізу філософських підходів і соціальних інтерпретацій, які становлять підґрунтя для тлумачення соціальної реальності та соціальних відносин в Україні. Попри визнання пріоритету особи як найвищої соціальної цінності, основою методологічної орієнтації соціальної роботи продовжує слугувати позитивістське і марксистське – лєнінське тлумачення соціальної структури і соціальних відносин, представлене нині різноманітними вченнями про соціальні «страсти» та про «соціальну надбудову» над економіко-технологічним

«базисом». Тому соціальна робота розглядається сьогодні в Україні переважно як інструмент реалізації соціальної політики, спрямованої на врегулювання відносин між реальними і фіктивними класами, станами і «стратами» та на узгодження взаємин між різними віковими групами, а також між різними способами державного, громадського та приватного благодійництва: забезпечення пенсіями, створення медичних закладів, притулків для бездоглядних дітей, інвалідів та самотніх людей похилого віку, тощо.

В умовах становлення інформаційного суспільства постає потреба філософсько-антропологічного переосмислення суб'єкта, об'єкта і суті соціальної роботи. Попри те, що нині існують численні дослідження історії благодійності та меценатства в українській культурі (О.Донік, Е.Кравченко, О.Саманцова, В.Червінський та ін.), вагомим напрацюванням в теорії та практиці соціальної роботи (В.Андрущенко, В.Бех, І.Грига, М.Лукашевич, І.Мигович, Д.Полтавець, Т.Семигіна), світоглядно-філософські основи соціальної роботи в Україні залишаються малодослідженими.

Отже, метою даної роботи є аналіз світоглядно-культурних чинників методологічних стратегій підтримки людини в складних життєвих ситуаціях. Йдеться про світоглядні чинники, специфічно притаманні національному способу мислення, сформованому на основі прадавніх космологічних уявлень наших предків і переданому у спадок наступним поколінням вітчизняних мислителів. Успішна реалізація поставленої мети залежить від виконання наступних завдань: надати загальну характеристику архетипів світоустрою і світовідношення та шляхом застосування інтерпретаційно-аналітичного методу визначити їх роль в світоглядно-теоретичній орієнтації соціальної роботи. В методологічному плані авторами статті ураховувались також теоретичні реконструкції архетипів світоустрою та соціального життя, здійснені М.Вебером, О.Донченко, С.Кримським, Ю.Романенком, В.Шевченком, К.Юнгом.

Дослідження форм підтримки людини в складних життєвих ситуаціях можливе за умови урахування способу присутності людей у світі, який виражається певними архетипами національних культур. Сучасні вітчизняні фахівці з теорії і методології вітчизняної філософії визначають архетип як засадниче, базове твердження або символ (емблему), що слугує безальтернативним виразником і засобом пояснення якісно однорідних, але кількісно відмінних подій, явищ, речей тощо [4, с.37]. Будучи своєрідними кодами соціального пізнання, «квантами» чи «генетичними кодами», зміст яких уточнюється і витлумачується процедурами мислення, архетипи (з грец. *ἀρχή* (arche) і *τύπος* (typos) – праобраз) здатні виступати логічними схемами-орієнтирами, необхідними в життєво-практичних ситуаціях суспільного існування, пояснювати життєбуття (начала і структуру буття) та світовідношення (ставлення людини до світу). «Аналіз архетипів, – зазначає С. Б. Кримський, – є адекватним методом дослідження менталітету, праісторії та майбутнього суспільних утворень» [2, с.97–98].

Урахування архетипів, як своєрідних точок відліку, сприяє орієнтації людей у власному життєвому просторі. Загалом першим способом орієнтації в питаннях життєустрою та світопорядку у всіх народів стала міфологізація довкілля та надання йому антропоморфних рис і власти-

востей. В міфах як окремі речі, так і групи речей уподібнюються людям, вважаються такими ж емоційно–почуттєвим живими істотами. Означуючи речі, прагнучи «домовитись» з ними, людина одночасно означувала і відділяла від речей невідоме. Причому незнання чогось люди компенсували домислюванням, власними вигадками про властивості всього непізаного, невідомого. На цьому шляху гадок виникли уявлення про втручання у плин людського життя ще й невидимих «темних сил», які нібито таємним чином забезпечували існування у світі взаємозалежності та зв'язок усіх речей і подій. В українському оповідальному епосі ці потайні сили набували образів могутнього Змія, Коція Безсмертного, Баби Яги тощо.

Отже, перші спроби пояснити світ, людське життя та причини його невлаштованості пов'язані з міфом і казкою – загальними для всіх народів початковими синкретичними поетико–символічними та раціональними формами світоосягнення. В міфах присутня інтерпретація людських властивостей і засад людської життєдіяльності, пояснені способи відношення людини до світу, осмислені проблеми добра і зла, свободи і неволі (гноблення), мудрості та безглуздя, сформовані сутнісні закони соціального і природного космосу, символічні образи начала світу. Так, давньогрецька міфологія інтерпретує загальну структуру світу термінами «Хаос» і «Космос». Причому Хаос характеризується в давньогрецькій міфології як образ невпорядкованості, безначальності, невідомості, Небуття, а Космос – як наявний світопорядок, лад, Буття. Двовченне розуміння структури світу набуває й інших форм та образів: давньогрецька міфологія має образ Зевса, як світового Батька та Гери – світової Матері–Землі та ін.

В слов'янській міфології функціонують такі архетипи світоустрою, як «Світло–Темрява», «Верх–Низ», «Чоловіче–Жіноче», «Праве–Ліве», «Схід–Захід», «Правда–Кривда», «Дерево життя» та ін. Одним з ключових архетипів світоустрою давніх слов'ян є архетип «Добро–Зло» у світлі якого весь світ людського буття уявлявся нашими пращурами ареною боротьби між Добром (Білобогом) і Злом (Чорнобогом), як протилежними світовими початками. В зв'язку з цим причини невлаштованості людини у світі, дисгармонійності людського буття наші пращури вбачали у витівках Чорнобога, від якого походить все лихо у світі. Протистояти йому, вважалось, здатен добрий бог – Білобог – який дає людям щастя та добру долю [1, с.211].

Для визначення філософських основ соціальної роботи важливим є також розуміння архетипів, на підставі яких у філософії формується образ людини та людського життєбудівництва. Зокрема, людина може інтерпретуватись наслідком втілення Хаосу, тобто істотою, яка постанала з невідомості, є ірраціональною, темною, абсурдною (такі погляди висловлювали античні мислителі–скептики, філософи–екзистенціалісти). Протилежний підхід до сутності людини зумовлений уявленнями про первинність Космосу (властивими філософії досократиків, Г.Сковороди), який розуміється різнопланово: як Бог, Дух, Матерія тощо. Людина в цьому плані витлумачується як мала подоба Космосу – істота, створена з усіх його елементів або Мікрокосм. Поширеним у міфології, а згодом і у філософії є також архетип розуміння людини, що базується на ідеї взаємодії Космосу і Хаосу. Зокрема, репрезентований він уявленнями про перетілення душі людини в різні речі та істоти після смерті, ідеєю воскресіння людини. В поєднанні з архетипами світоустрою архетипи

розуміння людини є варіативними, вказують на характер ставлення людини до світу, її цінності та зміст поведінки.

Таким чином, архетипи розуміння людини, світоустрою, світовідношення, закорінені в казково-міфологічній традиції, давали можливість людям розташувати все у світі за ознаками подібності. Філософія переосмислила ці архетипи, зосередивши увагу на питаннях повсякденного існування людей, на тому, що відіграло вирішальну роль у довкіллі та без чого неможливе було життя спільноти і людини. Соціальна робота, перебуваючи у тісній взаємодії з філософією, також звертається до проблем людини, її світобуття та світовідношення. Інтерпретація начал світоустрою та архетипів, на підставі яких у філософії формується образ людини впливає на позиції соціального працівника і зорієнтовує його діяльність у соціальному середовищі. В залежності від архетипів світоустрою вибудовується і світовідношення, що його ми розуміємо як переживання людиною світу. Центром світовідношення є розв'язання питання: чи влаштовує людину світ? Відповіді на це питання можуть бути протилежними («так» і «ні»), а отже і стратегії відношення до світу можуть бути різними.

Людина задоволена життям, коли існує співмірність її взаємин зі світом (спільнотою), тобто коли світовідношення має форму гармонії або єдності протилежностей. Відносини людини і світу в цьому випадку ґрунтуються на тому, що між людиною і світом постійно виникає і розв'язується суперечність. Коли світ не влаштовує людину, людина не завжди прагне його перетворити, внести в його буття необхідні зміни. Якраз «невлаштована» людина менше всього прагне змінити світ, внаслідок чого її ставлення до світу набуває драматичного характеру. Філософія завжди приділяла велику увагу проблемам людської невлаштованості у світі, з'ясуванню обставин цієї невлаштованості, свідченням чого є філософські студії М.Бердяєва, М.Вебера, Ж.-П. Сартра, Л.Шестова, О.Шпенглера та ін.

Проблема незадоволення людини світом має кілька альтернативних вирішень. Найперше на це звернув увагу М.Вебер, аналізуючи витoki релігійного неприйняття світу, а також вивчаючи типологію державної влади. Враховуючи специфіку китайської та європейської філософії, релігій Сходу і Заходу, М.Вебер встановив, що «неприйняття» світу може набувати різних форм. Стратегія життєбудівництва та світовідношення кожної людини, таким чином, залежить від відповіді на питання: як жити – ізольовано від спільноти, чи беручи активну участь у громадському житті?

Вибір індивідом архетипу «втечі від світу» означає його ізоляцію та усамітнення внаслідок намагання уникнути деструктивного впливу оточення або прагнення позбавитися страждань, властивих взаємодіям людей у світі (спільноті). Проблема особистої усамітненості або самотності актуалізується специфікою сучасної постіндустріальної доби, яка загострює відчуття відчуженості, покинутості, непотрібності. Невлаштованість людини у світі зумовлюється як зовнішніми (дисбалансом у стосунках з оточенням), так і внутрішніми (дисгармонією свого внутрішнього світу) чинниками. Самотність є феноменом складним, багатовимірним. Так, зовнішнє усамітнення сповнює життя людини почуттям безвиході і страждання, що негативно позначається на ставленні людини до світу, призводить до послаблення зв'язків, а іноді – драматичного розриву

з ним в результаті самогубства. Водночас внутрішня (екзистенційна) самотність тотожна самозаглибленню, сприяє гармонізації духовного світу людини (скажімо, Г.Сковорода тлумачить самотність як необхідну підставу самопізнання).

Діяльність людини в контексті архетипу «втечі від світу» нерідко спрямовується на пошуки засобів «свободи від світу», що дозволяють відключитись від повсякденних турбот, від втручання у справи світу. Внаслідок труднощів в адаптації до проблемних життєвих ситуацій, негативних емоційних станів, міжособистісних конфліктів, соціального тиску людина стає психоактивно, віртуально залежною. Роль соціальної роботи в зв'язку з цим надзвичайно важлива, адже вона набуватиме форми пошуку ефективних шляхів повернення людини із забуття, подолання у неї відчуття відчуженості, внутрішньої спустошеності й самотності, сприяння відновленню сутнісних сил людини, її духовності.

Світвідношення, що визначається архетипом «примирення зі світом», тісно пов'язане з проблемою конформізму та адаптації до нових суспільних реалій. Способи пристосування до існування у світі, розглядалися різними філософськими течіями (конфуціанство в Китаї, стоїцизм в Європі та ін.) і набувають неабиякої актуальності нині у зв'язку з надшвидкісними темпами глобалізації світу.

Життєбудівництво розгортається в цьому контексті як пошук способів відособлення від соціального середовища в результаті зайняття людиною своєї «ніші», прийняття готових стандартів поведінки, норм та правил, безапеляційного визнання існуючих порядків, безумовного схилення перед авторитетами. Така життєва стратегія продукує пристосовницьке ставлення до світу та подій індивідуального життя, породжує «соціальне паразитування», яке в його крайніх виявах стає пошуком способів благодіяння милостині.

Однак сучасне мінливе соціальне середовище дає кожному індивідуві шанс реалізувати свою унікальність, неповторність. В цьому сенсі соціальна робота здатна сприяти становленню кожної особистості як активної, неповторної, наділеної самодостатніми, вільними від пасивних конформістських стереотипів, світоглядними орієнтаціями. Особливі перспективи в зв'язку з цим має робота в громаді, яка дозволяє людям, котрі спочатку почували себе безпорадними, пригніченими, заручниками обставин, поступово стати сильнішими, компетентними, впевненими у власних силах, навчити діяти спільно, робити особистий внесок у діяльність громади, не розраховуючи на зовнішніх благодійників, активістів, професійних організаторів. Досліджуючи перспективи розвитку соціальної роботи в громаді, Т.Семигіна висновує, що сучасну громаду розглядають не тільки як систему владних стосунків, а й як ідеальну конструкцію, символ, що втілює увявлення людей про певні форми соціального життя [3, с.13]. Серед основних функцій громади дослідниця відзначає підтримку, взаєморозуміння людей, цементування соціальних зв'язків з метою забезпечення виживання людства.

Суттєвий вплив на теорію і практику соціальної роботи має архетип «оволодіння світом». Основи вчення про оволодіння світом, закладені античними західноєвропейськими філософами – піфагорійцями, Сократом, Платоном та ін. На рівні повсякденності такий архетип виражається гаслом: «Я змушу світ жити й діяти відповідно до своїх потреб».

На практиці він виявляється через нав'язування дійсності схем, які порушують її природний плин. Таке світовідношення детермінується прагненням підпорядкувати світ примхам особи чи свавіллю соціальної спільності. Соціально-політичний зріз функціонування даного архетипу в сучасних умовах репрезентований різноманітними проектами перебудови суспільства з метою «подолання соціальної нерівності», «знищення бідності», «формування нової особистості» тощо.

Негативний аспект функціонування даного архетипу пов'язаний безпосередньо з фізичним чи моральним тиском на інших людей. Йдеться про різні форми насильства (фізичне, сексуальне, психологічне, економічне), які принижують людську гідність, перешкоджають вільній реалізації особистості в суспільстві. Жорстоке поводження у сім'ї та в соціальному середовищі, зневажання обов'язків членів сім'ї, примус щодо іншої людини в побутовій, емоційній, сексуальній сфері – це різні вияви насильства. Соціальна робота не в змозі знищити насилля, проте вона здатна зняти соціальну конфліктність, допомогти жертвам насилля, сприяти попередженню явищ насилля та гноблення у суспільстві.

Крім вищезгаданих архетипів світовідношення доцільно виділити архетип, притаманний вітчизняній філософській традиції – співмірності зі світом. Його сутність найконцентрованіше передається гаслом: «Помножуй друзів у світі». Відомий дослідник української філософії В.Шевченко підкреслює: «співмірність – це не механічна рівність індивідів чи урівноваженість («збалансованість») дій спільноти серед спільнот за принципом «око за око, зуб за зуб». Співмірність – це спосіб помноження друзів і товаришів, розширення спілкування із людьми в спільноті та спільноти серед спільнот, а також безконфліктне освоєння довкілля. Співмірність ґрунтується на «віддаванні» особистих і колективних здібностей та умінь «іншим», демонструє несуперечливу взаємодію із природними та стихійними процесами, що, власне, і є ознакою способу мудрого життя» [4, с.40]. Таким чином, з позицій архетипу співмірності, людина вчиться гармонійно ставитись до свого оточення та впорядковувати свій екзистенційний світ, долаючи його невизначеність і конфліктність.

Таким чином, основні архетипи світо відношення, життєбудівництва, звичайно, рідко виявляються у чистому вигляді, як правило, вони переплетені між собою у повсякденному житті. Характер соціальної роботи залежить від інтерпретації змісту архетипів структури світу, його начала, існування людини та архетипів світовідношення. Як соціальний працівник, так і клієнт вибудовують свою діяльність у світі завжди типовим для себе способом, спираючись на власні позиції життєбудівництва. Скажімо, соціальний працівник, якому властиве розуміння соціальної роботи як діяльності, що «перетворює» світ, буде діяти інакше, ніж людина, що розуміє соціальну роботу як пошук шляхів «пристосування» до світу і т.д. Життєва позиція клієнта в контексті різних стратегій ставлення до світу теж буде відрізнятися докорінним чином, що дозволить соціальному працівникові застосувати ефективніші методи та технології її розпізнання і корекції.

Слід зауважити, що архетипи життєбудівництва мають взаємну та зворотну залежність, а їхня детермінуюча роль виявляється в альтернативності тлумачення соціальної роботи. Ця альтернативність опосередковується множинністю організації суспільного буття людей

та плюральністю соціальних стратегій і методик. Розгляд світоглядних засад соціальної роботи у дискурсі проблеми архетипів відкриває суттєві можливості для визначення теоретичних стратегій сприяння розвою і реалізації потенціалу людини та спрямування практики вирішення людських проблем.

Список використаних джерел

1. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія [Текст] / М.І. Костомаров / [упоряд., приміт. І.П.Бетко, А.М.Полотай; вступна ст. М.Т.Яценка]. – К.: Либідь, 1994. – 384 с.
2. Кримський С.Б. Архетипи української культури [Текст] / С.Б.Кримський // Феномен української культури. – К. – 1996. – С. 97–98.
3. Семигіна, Т. Робота в громаді: практика й політика [Текст] / Т.Семигіна. – К.: Вид. дім «Кієво–Могилянська академія», 2004. – 180 с.
4. Шевченко В.І. Дружба з мудрістю або ключові проблеми української філософії (Теоретико–методологічний коментар до курсу філософії у ВНЗ.) [Текст] / В.І. Шевченко. – К.: Фоліант, 2007. – 244 с.

Тополь О.В., Шакун Н.В. Мировоззренческо–культурные факторы плюрализма методологических стратегий социальной работы

Рассмотрены философские основы социальной работы в дискурсе проблемы архетипов, осуществлена попытка анализа архетипов мироустройства и мироотношения, как мировоззренческо–культурных факторов разнообразия методологических ориентаций социальной работы.

Ключевые слова: архетипы мироустройства, архетипы мироотношения, плюрализм, мировоззренческо–культурная стратегия социальной работы.

Topol, O.V., Shakun, N.V. The worldview–cultural factors of pluralism of the methodological strategies of social work

The philosophical bases of social work in diskurse of arkchetype's problem are considered; the attempt of the world order and the attitude toward the world archetype's analysis, as worldview–cultural factors of methodological orientations' variety of social work is carried out.

Keywords: archetypes of the world order, archetypes of the attitude toward the world, pluralism, ideological and methodological strategy of social work.